

YEŞİL OTELLERİN MALİYETLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurcan SÜKLÜM*

Atıf/©: Süklüm, Nurcan (2018). Yeşil Otellerin Maliyetler Açısından Değerlendirilmesi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 11, Sayı 1, Haziran, ss. 375-394

Özet: Dünyada ve ülkemizde yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerin fayda sağlaması yanında bir taraftan da doğal çevrede bozulmalara yol açtığı bilinmektedir. Bu bozulmanın en çok hissedildiği alanlardan birisinin de turizm sektörü olması nedeniyle sürdürülebilir turizm konusu da oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için çeşitli çevre dostu uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalardan birisi de çevreye duyarlı konaklama işletmelerinin uyguladıkları yeşil otelcilik uygulamalarıdır. Bu bağlamda çalışmada, yeşil otelcilik uygulamaları maliyetler açısından değerlendirilmiş ve işletmelere sağladıkları maliyet avantajı konusuna değinilmiştir. Çalışma, kavramsal boyutta ele alınmış ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalardan, işletmelere ve çevreye farklı açılardan faydası bulunan yeşil otelcilik uygulamalarının işletmelere maliyetler açısından da avantaj sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Çevre, Yeşil Otel, Maliyet, Konaklama İşletmeleri.

Makale Geliş Tarihi: 21.02.2018// Makale Kabul Tarihi: 27.04.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. This article was checked by Turnitin.

*Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, e-posta: nuncansuklum@hitit.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3884-5450

Evaluation of Green Hotels in Terms of Costs

Citation/©: Süklüm, Nurcan (2018). *Evaluation of Green Hotels in Terms of Costs*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 11, Issue 1, June, pp. 375-394

Abstract: *It is known that economic, social and cultural developments experienced around the world and in our country cause degradations in the natural environment as well as gaining benefits. The matter of sustainable tourism is also quite important because the tourism sector is one of the areas in which this degradation is experienced. For this reason various environmentally friendly practices are being implemented in order to ensure the sustainability of the environment. One of these practices includes green hotel management implemented by environmentally-friendly accommodation enterprises. In this context, the study has evaluated the green hotel management practices in terms of costs and has addressed the cost advantages these practices provide to the enterprises. The study has been discussed at conceptual level and secondary data sources have been utilized. According to the studies conducted in this regard, it has been determined that green hotel management practices, which have different benefits for enterprises and the environment are also advantageous in terms of costs to the enterprises.*

Keywords: *Sustainability, Environment, Green Hotel, Cost, Accommodation Operations.*

I.GİRİŞ

Doğal çevrenin bozulmaya başlamasıyla birlikte, çevre kavramının ve çevreye bakış açılarının, son yıllarda önemli ölçüde değişime uğradığı gözlenmektedir. Günümüzde işletmeler hangi sektörde olursa olsun, çevreye karşı duyarlı olmak zorunda oldukları gerçeğini anlamışlardır (Atay ve Dilek, 2013: 204). Bu nedenle doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Turizm sektörünün de çevreyle etkileşimi göz önüne alındığında sürdürülebilir turizm kavramının da önemi ortaya çıkmaktadır (Cömert ve Özata, 2016: 1170).

Turist sayısı ve turizm yatırımlarındaki sürekli artışların yanı sıra, kaynakların bilinçsiz tüketimi ve taşıma kapasitesi konusunda dikkat edilmeyen noktalar ve özellikle tek yönlü olarak yalnızca ekonomik beklentiye odaklanılmasından kaynaklı sorunlar, turizm endüstrisinin çevresel yönetim odaklı projelere olan ilgisinin artmasına neden olmuştur. Müşteri talebi, artan çevresel yasalar, etik konusundaki endişeler, müşteri memnuniyeti, bulunulan alan ile ilgili teknik gereksinimler ve estetik ihtiyaçlar gibi faktörler başta konaklama işletmeleri olmak üzere, turizm

sektörü bileşenlerini çevre dostu projelere yönelmeye zorlamaktadır (Güler ve Tufan, 2013: 7).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre sürdürülebilir turizm, gelecekteki fırsatları koruyup geliştirmek amacıyla bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılama amacı güden bir kavramdır. Sürdürülebilir turizm ürünleri; yerel çevre, toplum ve kültürlerle uyum içinde işlenen ürünlerdir (Cömert ve Özata, 2016: 1170).

Doğal çevreyle sürekli ilişki halinde olan turizm sektörünün de çevreye olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Sektörün en önemli bileşenlerinden birisi olan konaklama işletmelerinin çevreye verdikleri zararların en aza indirilmesi için dünyada ve ülkemizde birçok girişim ve çevre dostu uygulama bulunmaktadır (Yılmaz vd., 2016: 181). Bu uygulamalardan birisi de hem çevreye, hem de işletmelere çeşitli avantajlar sunan yeşil otel uygulamalarıdır.

Çalışmada, yeşil otelcilik uygulamaları maliyetler açısından değerlendirilmiş ve işletmelere sağladıkları maliyet avantajı konusuna değinilmiştir. Çalışma, kavramsal boyutta ele alınmış ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır.

II. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNDE YEŞİL UYGULAMALAR

Çevrenin sürdürülebilirliği konusunun her geçen gün öneminin artması sonucunda dünyada ve ülkemizde turizm sektöründe özellikle de konaklama işletmelerinde çeşitli yeşil uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

A. Dünyada Turizm Sektöründe Yeşil Uygulamalar

Dünyada uygulanan çevre dostu uygulamalardan birisi Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında 1997'de imzalanıp 2005'te yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'dür. Protokole taraf olan ülkeler, karbondioksit ve sera etkisine neden olan gazların salınımını azaltmaya bunun mümkün olmadığı durumlarda salınım ticareti yoluyla karbon azaltımı sertifikası satın almaya söz vermişlerdir. Protokol, ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarını 1990 yılındaki düzeylere düşürmelerini gerekli kılmaktadır (Kutluay Tutar, 2015: 337, 338).

Bir diğer uygulama, ekolojik oteller yıldızlama sistemidir. Dünyada yeşil dostu ekolojik otellerin sınıflandırılmasında "Eco Hotels of the World" isimli organizasyon tarafından bir yıldızlama sistemi geliştirilmiştir. Bu sisteme göre oteller, beş ayrı kategoride yaptığı uygulamalara göre bir yıldızdan beş yıldıza kadar yıldız almaktadırlar. Her bir kategori için alınan yıldızların ortalaması alınarak, otelin yeşile ve çevreye karşı duyarlılığını gösteren yeşil yıldız sayısı belirlenmektedir. Yeşil yıldız almak isteyen oteller, (Enerji, Su, Atıklar, Ekolojik faaliyetler ve Çevre koruma) gibi sıralanan kategoriler ile

ilgili sahip oldukları özelliklere göre, kendilerine birden beşe kadar yıldız verdikleri başvuru formunu doldurmaktadırlar. Başvuru formunun incelenmesi sonucunda otele yıldız sayısı verilmektedir (Kutluay Tutar, 2015: 338).

Mavi Bayrak Projesi 1985 yılında Fransa'da, Fransız kıyı beldelerine yüzme suyu kalitesi ve çevre temizliği temel alınarak mavi bayrak verilmesiyle başlayan bir diğer uygulamadır. 1987 yılında ise Avrupa'ya geçmiştir. Merkezi Danimarka'da bulunan Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE), Avrupa Topluluğu etkinliklerini düzenlemekle görevlendirilen Avrupa Komisyonuna Mavi Bayrak Projesi'ni sunmuş ve proje o yılki etkinliklere alınarak plajlarda uygulanmaya başlamıştır. Mavi Bayrak Projesi Fransa'dan sonra Avrupa'da uygulanmaya başladığında, projeye çevre yönetimi, kirlilikle savaşım ve kıyı planlaması ile korunması gibi kriterler eklenmiştir. Bir süre sonra plajların yanı sıra marinalar da proje kapsamına alınmıştır. 1987 yılında 10 ülkeden 244 plaj ve 208 marinaya Mavi Bayrak Ödülü verilmiştir. 2001 yılında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE) adını Çevre Eğitim Vakfı (FEE) olarak değiştirerek dünya çapında bir organizasyon olma kararı almıştır (Kutluay Tutar, 2015: 338).

"Yeşil Yıldız-Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi" uygulamasına çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, çevreye duyarlı konaklama tesislerinin sınıflandırılmasına ve belgelendirilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla başlanmıştır. Çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için turistik konaklama işletmelerindeki çevreye duyarlı yapılaşmanın, işletmecilik özelliklerinin ve diğer yönleriyle çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla bir sınıflandırma formu hazırlanmıştır (Kızıllırmak, 2011: 8, 9).

B. Türkiye'de Turizm Sektöründe Yeşil Uygulamalar

Ülkemizde turizm sektöründe çevrenin korunmasına yönelik atılan adımlardan birisi Mavi Bayrak uygulamasıdır. Avrupa Topluluğu'nun, kendi ülkelerinde yüzme amacı ile kullanılacak göl ve deniz suları için gerekli su kalitelerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmalar, 1987 yılında Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE) tarafından yürütülen Mavi Bayrak Kampanyası adı altında birleştirilmiştir. Ülkemizde de Mavi Bayrak Programı 1993 yılında kurulan Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) tarafından yürütülmektedir. Plajlara yönelik kriterlerin yanında, 2004 yılında yürürlüğe giren yeni marina kriterlerine çevre eğitimi ve çevre yönetimi odaklı bir anlayış getirilmiş, ayrıca Mavi Bayraklı marinalarda marina güvenliği ön plana çıkarılarak, Çevre Yönetimine geçiş konusunda ilk adımlar atılmıştır. Dünyada gelişen çevreyi koruma bilincine paralel olarak Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı tarafından plajlar için belirlenen 27 kriter, 2013 yılı itibarıyla 33'e, marinalar için belirlenen 22 kriter ise 25'e çıkarılmıştır. Bu kriterlerin

bir kısmı zorunlu, bir kısmı klavuz kriterlerdir. Bu kriterleri sağlayan plajlara 1 yıl süre ile Mavi Bayrak verilerek ödüllendirilmekte ve Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı tarafından internet ortamında yayınlanarak tüm dünyaya duyurulmaktadır. Plaj ve marinalar için belirlenen kriterler birbirlerinden farklı olmasına rağmen, hepsini aşağıdaki 4 ana grupta toplamak mümkündür.

- Yüzme amacıyla kullanılan suyun niteliği,
- Çevresel eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yönlendirilmesi,
- Plaj düzeni ve emniyetinin sağlanması,
- Çevre Yönetimi.

2017 yılında Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nca yapılan değerlendirmeler sonucunda ülkemiz 454 plaj ile 3. sırada yer almıştır. Kıyıların korunması, çevre bilincinin gelişmesinde ve turizmin pazarlanmasında Mavi Bayrak Projesinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Aslında bir çevre ödülü olmakla birlikte, uluslararası standart özelliği taşıması ve uygulama alanının kıyıları olması nedeni ile turizm sektörü açısından büyük bir öneme sahiptir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

Tablo 1: Ülkemizde Yıllara Göre Mavi Bayrak Sayıları

Yıllar	Plaj	Marina	Yatlar
2000	78	12	
2001	99	11	
2002	127	12	
2003	140	11	
2004	151	12	
2005	174	12	
2006	192	14	
2007	235	14	
2008	258	13	4
2009	286	14	6
2010	314	14	9
2011	324	17	12
2012	355	19	13

2013	383	21	13
2014	397	22	12
2015	436	22	14
2016	444	21	12
2017	454	22	13

Kaynak:(<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>)

Ülkemizde çevre bilincinin giderek artması, ulusal ve uluslararası platformlarda yapılan bilinçlendirme çalışmalarının da etkisiyle Mavi Bayrak sayıları giderek artan bir seyir izlemektedir.

Türkiye’de mevcut çevre dostu uygulamalardan birisi de, çevrenin ve kaynakların korunmasına daha fazla katkı sağlayabilmek için, Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED) tarafından başlatılan, "Beyaz Yıldız" ile sembolize edilen Yaşanabilir Çevre Projesi’dir. Beyaz Yıldız Projesi ile tüketicinin daha kontrollü hale getirilmesi, turistik işletmelerde kullanılan su, elektrik, enerji, kimyasal ve katı atık miktarının kontrol altına alınması, çevreye ve doğal kaynaklara yönelik oluşabilecek zararın minimize edilmesi hedeflenmektedir. Projede tesislerin misafirlerinin konforundan taviz vermeden, onların da bu çevresel duyarlılığa katılmaları amaçlanmaktadır. Gerekli kriterleri yerine getiren işletmeler, Beyaz Yıldız almaya hak kazanmakta ve sürdürülebilir bir çevrenin sağlanmasına katkıda bulunmakla kalmayıp, artan müşteri memnuniyeti sonuçları ile birlikte ekonomik kazanımlar da sağlamaktadırlar. Aynı zamanda ülkemizin imajına da olumlu katkıda bulunmaktadırlar (Kızıllırmak, 2011: 10).

Turizm tesisleri, gerek tesislerin karlılığı gerekse değişen tüketici beklentilerine uygun biçimde değişmesi için tüm dünyada çevresel etkilere uygun olarak belgelendirilmektedir. Bu belgelerden birisi de, turizmin sürdürülebilir geleceği için çevreye duyarlı tesis sayısını artırmak amacıyla oluşturulan “Greening Hotels (Yeşillenen Oteller) Sertifikası” dır.

Greening Hotels Sertifikası, sektör firmalarına rekabet avantajı, sektörde lider olma, sürdürülebilir iş modellerini uygulama, müşteri memnuniyeti, işletme maliyetlerinin azalması ve sürdürülebilir gelecek için değişimi yönetmede başarılı olma gibi avantajlar sağlarken; bir yandan da doğal kaynakların korunması, su tasarrufu, katı atık azaltımı, yenilenebilir enerji

kullanımı, geri dönüşüm, çevre korumayla uyumlu politika ve düzenlemelerin varlığı, enerji verimliliği sayesinde çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Greening Hotels (Yeşillenen Oteller) Sertifikası almak için aday tesisler dört temel alan üzerinden değerlendirilmektedir:

- Enerji Yönetimi,
- Su Yönetimi,
- İç Hava Kalitesinin Arttırılması,
- Atık Azaltımı ve Geri Dönüşüm.

Bu 4 ana alan, otellerin lobi ve açık alanlarında, odalarında, yemekhane ve çamaşırhanelerinde, ofis alanlarında ve ofis operasyonlarında birbirinden farklı kriterler üzerinden değerlendirilmekte, başarılı olan otellere “Greening Hotels” sertifikası verilmektedir. Kontrol listesinde yer alan toplam kriterlerin tesis bünyesinde yer alması üzerinden minimum başarı durumlarına göre, konaklama tesisleri sırasıyla Bronze (%60 başarı), Silver (%75 başarı) ve Gold (%90 başarı) “Yeşillenen Oteller” Belgesi almaya hak kazanmaktadır. Belgenin geçerlilik süresi iki sene olup, bu sürenin sonrasında mevcut Greening Hotel Belgesini kullanmak isteyen oteller, yarım günlük yenileme denetimi alarak belgelerini kullanmaya devam edebilmektedir (<http://www.yesillenenoteller.com/>, 15.02.2018).

Ülkemizde uygulanan bir diğer çevre dostu uygulama da, Çevre Dostu İşletme Plaketleridir. Çevreye Duyarlılık Kampanyası kapsamında, belgeli işletmelerde çevre bilincinin oluşturulması ve çevre korumasına katkı sağlanması amacıyla 1993 yılından itibaren, talepte bulunan işletmelerde, sınıflandırma çalışmalarında olduğu gibi, oluşturulan Sınıflandırma Heyetleri tarafından, değerlendirme formları kullanılarak değerlendirme yapılmakta ve belirlenmiş olan puan barajını aşan işletmelere çevre dostu kuruluş belgesi ve plaketi verilmektedir. Verilmekte olan plaketlerde yer alan simgeler de, tesisin türüne göre farklılık göstermektedir. Konaklama ve yeme-içme tesislerine verilecek plaketlerde "Çam", yat işletmeleri için verilen plaketlerde "Yunus" ve yat limanları için verilen plaketlerde de "Çıpa" simgesi bulunmaktadır (Kızılırmak, 2011: 8).

Ülkemizde uygulanan bir diğer çevre dostu uygulama olan Yeşil Yıldız uygulaması, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesi ve “Sürdürülebilir Turizm” kapsamında çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir “Çevre Etiketi”

uygulamasıdır. Yeşil Yıldız, 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No:2008/3) kapsamında verilmektedir (<http://tuyup.turizm.gov.tr>). Yeşil Yıldız uygulamasına sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi amacıyla, çevreye duyarlı konaklama tesislerinin sınıflandırılmasına ve belgelendirilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla başlanmıştır (Fışkın vd., 2016: 231, 232).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Genel Yönetim”, “Çevresel Eğitimler”, “Oda Düzenlemeleri”, “Çevreye Uyum Sağlama” , “Enerji Yönetimi”, “Su Yönetimi”, “Tehlikeli Kimyasal Madde Yönetimi” ve “Diğer Hizmetler” konu başlıkları çerçevesinde belirlenen 122 kriter doğrultusunda otellerin yeşil yıldız uygulamaları kontrol edilmektedir (TOBB Turizm Sektör Meclisi Turizm Raporu, <https://www.tobb.org.tr>). Bu kriterler şu başlıklar altında toplanmaktadır: (Doğancılı ve Akbulut, 2015: 406).

- Genel yönetim politikaları,
- Eğitim politikaları,
- Tesisin yatak odalarındaki düzenlemeler,
- Tesisin çevreye uyumu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikler,
- Ekolojik mimari,
- Enerji,
  - ✓ Tesiste enerji verimliliği ve tasarrufuna yönelik önlem ve çalışmalar,
  - ✓ Tesiste güneş, rüzgar, jeotermal, hidro, dalga enerjisi, biyogaz gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılma durumu,
- Su,
- Deterjanlar, dezenfektan maddeler ve tehlikeli kimyasal maddeler,
- Atıklar,
- Diğer hizmetlerdir.

Yeşil Yıldız almak için konaklama işletmelerinin Turizm İşletmesi Belgesine sahip olması ve belirlenen kriterleri yerine getirmesi yeterli olmaktadır. Gerekli kriterleri sağlayan ve Bakanlıkça denetlenerek uygun bulunan tesisler her 2 yılda bir tekrar denetlenerek Yeşil Yıldız belgelerinin devamı

sağlanmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Turizm İşletmesi Ve Turizm Yatırımı Belgesi Başvuru Kılavuzu, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr>).

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Nisan 2017 itibariyle Türkiye genelinde Yeşil Yıldız Belgesi'ne sahip 396 konaklama tesisi bulunmakta ve bunların 346'sı 4 ve 5 yıldızlı otellerden oluşmaktadır. En çok sertifika sahibi tesis barındıran il 197 tesis ile Antalya olup kalan sertifikalar şehir otelciliğinin yaygın olduğu büyük şehirler başta olmak üzere, doğu, batı, kuzey ve güney bölgelerinde bulunmaktadır (Satar ve Güneş, 2017: 36).

III. YEŞİL OTELLER

Teknolojik, sosyal, ekonomik gelişmeler ve uygulanan yanlış çevre politikaları, çevrenin bilinçsizce tüketilmesine neden olmaktadır. Bu olumsuzluğun yaşandığı alanlardan birisi de turizmdir. Turizm ve çevre sürekli etkileşim halindedir. Turizm sektörü bileşenlerinden birisi olan konaklama işletmelerinin de çevre üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Isınma, soğutma, aydınlatma, yemek pişirme, temizlik, banyo, yüzme, golf alanları vb. yeşil alanların sulanması gibi gereksinimler düşünüldüğünde konaklama işletmelerinde konaklayan ziyaretçilerin günlük kaynak tüketimleri oldukça fazladır. Tüm bu gelişmeler sonucunda, "çevre dostu otel" ya da "yeşil otel" olarak adlandırılan su ve enerji tasarrufu sağlayan, katı atıkları azaltan, geri dönüşüm ve yeniden kullanım programları uygulayan, sürdürülebilir çevre düzenlemeleri ve ekonomik çözümler geliştiren oteller giderek önem kazanmaktadır (Güneş, 2011: 47- 49).

Yeşil otellerin yapması gereken uygulamalar şunlardır: (Giritlioğlu ve Güzel, 2015: 891).

- Otelerde su tasarrufunun ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik uygulamalar,
- Otelerde zararlı maddelerin kullanımının azaltılması ve otelde oluşabilecek atıkların geri dönüşümüne yönelik uygulamalar,
- Otelerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik uygulamalar,
- Otel işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmasına yönelik uygulamalar,
- Otel işletmelerinin çevreye uyumlu olması ve çevreyi güzelleştiren düzenlemelere ve etkinliklere yönelik uygulamalar,

- Otellerin çevreye duyarlılık kapsamında bilinçlendirme, çevre konusunda personel eğitimi ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğine yönelik uygulamalardır.

Yeşil otelcilik uygulamaları maliyetleri azaltmakta, su ve enerji tasarrufu sağlamakta, işgücünün optimal kullanımı sağlamakta, çevreye zarar veren maddelerin tüketimini azaltmakta, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve geri dönüşümlü malzemelerin kullanımını teşvik etmekte, yatırımlarda çevreye duyarlı bir yaklaşım izlemekte ve pazarlama aşamasında avantaj sağlamaktadır (Yılmaz ve Yumuk, 2013: 1293). Yeşil oteller ayrıca, rekabet avantajı, ekolojik sorumluluk, medyada tanınma, risk minimizasyonu, çalışanların örgütsel bağlılığı, yatırımcı ilişkilerinin iyileştirilmesi, sosyal yardım, yerel toplulukların desteği, verimliliği artırmak gibi avantajlar da sağlamaktadır (Akandere ve Zerenler, 2017: 82). Yeşil otelcilik uygulamaları otel işletmelerine rekabet avantajı da sağlamaktadır. Nitekim Korkmaz ve Atay (2016), otel işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamalarının rekabet avantajına etkilerini tespit etmek amacıyla yaptıkları araştırma sonucunda otellerin uyguladıkları yeşil pazarlama stratejilerinin rekabet avantajını pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Otel işletmeleri yeşil pazarlamayı maliyetleri azaltmak ya da karlılığı artırmak amaçlı da kullanabilmektedir. Atıklardan kurtulmak bazen ek maliyetler getirebilir. Bu durumda işletmeler israfı azaltmak için daha kesin çözümler aramaktadır. Bu durumlarda işletmeler atık maddeleri yeniden kullanır. Bir firmanın atık maddeleri başka bir firmanın girdisi olabilmektedir (Polonsky, 1994).

IV. YEŞİL OTELLERİN MALİYETLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Turizm sektörünün en önemli bileşenlerinden birisi olan konaklama sektörü, doğası gereği çok büyük miktarda su, enerji ve dayanıksız birçok kaynağı yoğun bir şekilde kullanmakta ve faaliyette bulunduğu bölgenin kaynaklarını tüketerek, kirliliğe sebep olmaktadır.

Yoğun enerji ve su tüketiminin yanında otellerin yüzleştiği bir başka çevre sorunu da atık konusudur. Otellerin büyüklüğü ve sunduğu hizmetlerin çeşitlerine göre değişen atık miktarı, bilhassa atık alanı konusunda sıkıntı yaşayan bölgeler için oldukça önemli bir sorun olmaktadır. Çevreye karşı sadece otellerin değil aynı zamanda tüketicilerin de duyarlı olması, konaklama sektörünü yeni bir yaklaşım olan yeşil otelciliğe itmiştir. Müşterilerin kendilerini çevreci tüketici olarak nitelendirmeye başlamaları ve konaklama tesisi tercihlerinde bu tutumlarının belirleyici unsur olacağını

belirtmeleri konaklama sektörünü daha çevreci yatırım ve yönetim kararları almaya zorlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, dünya çapında kendisini çevreci olarak niteleyen, orta ve üzeri sosyal sınıfa ait ve bilinçli olarak çevreci tesisleri konaklama türü olarak seçen yaklaşık 43 milyon turist bulunmaktadır. Bu rakamlar göz önüne alındığında, otel işletmelerini yeşil olmaya iten nedenin sadece maliyet tasarrufu sağlaması değil, aynı zamanda tüketim anlayışının da değişmesi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte çevresel yönetimi, finansal yönetim performansı ile doğru ilişkili gören ve toplum gözünde olumlu imaj duygusu kazandığını düşünen otellerin sayısının artması da yeşil otelciliği özendirilen bir diğer unsur olarak görülmektedir.

Otel işletmeleri yeşil olma yolunda çeşitli stratejiler geliştirmekte ve bu sayede tasarruf sağlayarak maliyet avantajı elde etmektedir. Örneğin, Yeni Zellanda'daki The Hyatt Regency International Hotel yönetiminin, müşterilerinin odadan çıkarken ısıtma ve soğutma sistemlerini açık bırakması sorununu çözmek üzere yaptığı 16.000 dolarlık bir yatırım, 14 ay içerisinde 14.000 dolarlık bir tasarruf sağlayarak, işletmeye yaptığı yatırımın karşılığını kısa bir sürede geri sağlayarak maliyetleri düşürmüştür. Dolayısıyla, ısıtma ve soğutma sistemlerinden kaynaklı aşırı enerji tüketimine çözüm bulunması ile aynı zamanda doğal kaynakların korunması sağlanmış, ısıdan kaynaklı sera gazlarının azaltılması ile küresel ısınma azalmış ve işletmenin değişken maliyetlerinde gözle görülür biçimde azalma görülmüştür (Güler ve Tufan, 2013: 10- 12).

Yeşil otellerin tasarruf sağlayarak maliyet avantajı elde ettiklerine dair yapılan çalışmalar oldukça fazladır. Örneğin Hilton grubu kendi işletmeleri için uygulamış olduğu LightStay sistemi ile ne kadar enerji ve su harcadığını sistematik bir şekilde tek noktadan takip etmiş ve bu sistem sayesinde toplam 174 milyon dolardan fazla tasarruf ettiğini ve enerji tüketimini %9,7, karbondioksit emisyonunu %10,9 ve su tüketimini de %7,5 azalttığını belirtmiştir (Aydın ve Aydın, 2016: 9).

Sheraton Auckland Oteli ise, çarşaf, havlu, nevresim, masa örtüleri gibi diğer yıkanabilir malzemeleri kurutma esnasında %65, yıkama sürecinde %35 enerji tükettiğini fark etmiş ve otel basit bir uygulamayla 85 derece yerine 65 derecede yıkayarak üç ayda 2000\$ tasarruf sağlamıştır (Aydın ve Aydın, 2016: 10).

Yine, Sheraton Takoma Oteli, misafir odaları ve lobiler gibi çeşitli alanlardaki aydınlatma için kullandığı akkor lambaları dört kat daha tasarruf sağlayan floresan lambalarla değiştirmiş, 18 ayda yaklaşık 15.000\$ dolar tasarruf etmiştir (Aydın ve Aydın, 2016: 10).

Bir başka örnek, Rotoura Otelinin tuvaletlerinde saatte 66 litre günde 1580 litre su harcanırken, otel tuvaletlere sensörlü uygulamayı başlatmış ve odalardaki duş başlıklarını düşük basınçlı başlıklarla değiştirerek 3060\$ tasarruf yapmıştır. Yalnızca bu iki uygulama yedi ayda 5244\$ tasarruf sağlamıştır (Aydın ve Aydın, 2016: 10).

Hyatt Regency Oteli enerji kullanımıyla ilgili bir proje geliştirerek konukların odalarından çıktıkları anda buzdolabı ve alarm sistemleri hariç tüm enerjiyi kesen bir uygulama getirmiştir. Bu uygulama otele 14 ayda 14.000\$ tasarruf sağlamıştır (Aydın ve Aydın, 2016: 10). Yine Enz ve Siguaw (1999), Amerikada 4 büyük otel işletmesinde araştırma yapmış ve geri dönüşümden otellerden birisinin % 70 kazanç sağladığını ve maliyetlerde yarı yarıya azalma olduğunu, başka bir otelin 10 ayda 10.000 \$ tasarruf sağladığını tespit etmiştir.

Westin San Francisco Havaalanı Oteli atık dönüşüm programı uygulayarak yılda 22000 ton atık malzemedan (kâğıt, alüminyum, yiyecek ve içecek) 6.000\$ kazanç elde etmiş (Aydın ve Aydın, 2016: 10) ve benzer şekilde Vancouver'daki Westin Bayshore Hotel, ampulleri değiştirerek ve boş odalardaki iklimlendirmeyi azaltmak için akıllı monitörleri kullanarak yıllık elektrik giderlerinde yılda yaklaşık 100.000 \$ tasarruf sağlamıştır (Walsh and Dodds: 2017: 676).

Benzer şekilde The Marmara Taksim Oteli, 2011 yılında kullandığı kâğıt ve karton miktarını 38.400 kilogram azaltarak 652 tane ağacın korunmasını ve 484 m³ karbondioksit salınımının önlenmesini sağlamıştır. Yine 2011 yılında yiyecek hazırlamada kullandıkları atık 4585 litre yağı petrol ürünleri üretim kurumlarına biodizel üretilmesi için vermiştir. Su kullanımında tasarruflu musluk uygulamasına geçmesiyle 20.000 m³ tasarruf sağlamıştır. Elektrik ihtiyacını özel bir şirketten toplu olarak ve aydınlatmalarda akkor lambalar yerine led floresan lambalar kullanarak 80.000 kwh elektrik tasarrufu sağlayarak, elektrik maliyetlerini %30 düşürmüştür (Aydın ve Aydın, 2016: 10).

Divan İstanbul City Oteli gerçekleştirdiği, ısı kaybını önlemek için renkli cam, gece yarısından sonra otel aydınlatmaları için gece modu uygulaması, arıtma tesislerinde yapılan yenilikler, otel odalarına Energy Saver sistemi gibi uygulamalarla enerji giderlerinde yıllık %12 tasarruf sağlamıştır (Aydın ve Aydın, 2016: 10, 11).

Holiday Inn İstanbul City Oteli yaptıkları uygulamaların etkisiyle 2010 yılına oranla kişi başı petrol tüketimini %30 oranında azaltmıştır. Ayrıca yaz aylarında kullandıkları sıcak suyun tamamını güneş enerjisinden elde ederek tasarruf sağladıklarını belirtmişlerdir (Aydın ve Aydın, 2016: 11).

Mensah (2004) çalışmasında Amerika otellerinin maliyet azaltıcı uygulamaları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo2: Amerika Otellerinin Maliyet Azaltıcı Uygulamalarının Ölçümü

Oteller	Uygulamalar	Maliyetlere Etkisi
Otel 1	Mevcut parlak ışıklı ampüllerin enerji tasarrufu sağlayan ampüllerle değiştirilmesi	Odalarda %66 tasarruf ve yıllık 400.000 \$ tasarruf
Otel 2	Tuvalet sifonlarında çamaşır makinelerinin tahliye suyunun kullanılması	Günlük yaklaşık 15.900 litre yani 5000 \$ tasarruf
Otel 3	Atık suların geri dönüşümle golf sahalarının ve çevrenin sulanmasında kullanılması	Su daha etkin kullanılmış. Belediye suyunun kullanılmasından daha az maliyetli olmuş
Otel 4	Kapsamlı çevre koruma programı kullanılması	Kartonların satışından elde edilen gelirin artmasına ek olarak 10 ayda 10.000 \$ kazanılmış
Otel 5	Kapsamlı atık geri dönüşümü programı kullanılması	Atık maliyetlerinde azalma ve geri dönüşümden %70 iyileşme
Otel 6	Güç takibi sistemi kullanılması	Elektrik maliyetlerinde 12.000 \$ tasarruf
Otel 7	Hammadde geri dönüşüm programı	Yıllık 31.000 \$ tasarruf
	Bahçe sulamada atık sularının kullanılması	Yıllık 400 gallon su tasarrufu yani 4000 \$ tasarruf
	Enerji verimliliği programı	Yıllık 400.000 Kw tasarruf, yani 2400 \$
Otel 8	Su koruma programı	Toplamda 9000 \$ tasarruf

	(daha az akan musluk, su tasarruflu tuvalet ve fiskiyeler)	
	Florasın kullanımı, klima kullanımı	
Otel 9	1686 adet 1,2 \$ maliyetli ısıcamlı pencere kullanımı	Her bir pencerede 75 \$ enerji tasarrufu

Kaynak: Ishmael MENSAH, may, 2004. www. Hotel-online.com, 03.02.2018).

Seyhan ve Yılmaz (2010) çalışmalarında, örnek otel işletmesi olan “Calista Luxury Resort Hotel” ’de atıkların azaltılması, geri dönüşümü ve yeniden kullanımının sağlandığını, enerji randımanının arttırılmasına yönelik çalışmaların yapıldığını, temiz su ve atık su yönetimi uygulandığını, tehlikeli maddeler konusunda bilgilendirmeler ve ayrıştırılmalar yapıldığını, müşterilerin ulaşımında çevresel öğelere yönlendirildiğini, yeşil alan kullanımına önem verildiğini, sektör çalışanlarının, yerel halkın ve turistlerin sürdürülebilir turizm faaliyetlerine dâhil edilmesine yönelik faaliyetlerin yapıldığını, sürdürülebilir ve çevresel ürünler tasarlandığını ve çevresel konularda gerekli ve yetkili kurumlarla işbirliği içinde çalışıldığını ve bu uygulamaların tasarruf sağlanması yoluyla maliyetler de azalma yarattığını tespit etmiştir.

Dilek ve Atay (2011) Türkiye’de ikinci, İstanbul’da ise ilk yeşil otel olma özelliği gösteren “BW President- İstanbul Otel” ’de yaptıkları çalışmada, oteldeki tüm ampüllerin tasarruflu ampüllerle değiştirildiğini, geri dönüşüm kutuları konulduğunu, odalarda su tasarrufu sağlayan rezervuar kullanıldığını, tüm musluklarda tasarruf sağlayan bir sistem kullanıldığını, çarşaf ve havlu değişiminin isteğe bırakıldığını, şampuan ve sabun gibi malzemelerde geri dönüşüm uygulandığını ve bu uygulamalardan sonra otelde tasarruf sağlandığını dolayısıyla maliyet avantajı sağlandığını tespit etmişlerdir.

Sert (2017), “Doğa Residence Otel” de yaptığı çalışmasında otel işletmesinin enerji ve su tasarrufuna yönelik önlemler aldığını ve bu önlemlerle enerjide ve suda tasarruf sağladığını ayrıca bu uygulamaların otel maliyetlerini azaltmakla birlikte otelin tanınırlığına katkıda bulunduğunu; ancak otelin yeşil uygulamalarının fiyatı etkilemediği sonucuna ulaşmıştır.

Atay ve Dilek'in (2013) "Ibis Otel" işletmesinde yaptıkları çalışma, atık yönetimi uygulamalarıyla 600'den fazla Ibis Otellerinde gazete, karton, plastik, bardak, pil gibi ürünlerin toplanarak ayrıştırıldığını ve bunların geri dönüşüm merkezlerine gönderilerek yeniden kullanıldıklarını, güneş enerjisi panelleri kullanılarak enerji tasarrufu sağladıklarını, benzer tasarrufun su için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Dilek ve Atay (2012) Antalya'daki beş yıldızlı otellerde yeşil otelcilik üzerine bir anket çalışması yapmış ve otellerin birbirinden farklılaştığını; ancak yeşil otelcilik uygulamalarının enerji ve su tasarrufu sağlayarak maliyet avantajı yarattığı noktasında birleştiklerini tespit etmiştir.

Satar ve Güneş (2017) Radisson Blu Ankara Oteli yöneticileri ile yaptıkları çalışmalarında, su tasarrufuyla alakalı misafir odaları ve personel alanlarındaki lavabo ve duşlarda özel musluk aparatı kullanıldığını ve bu sayede 2015 yılının ilk 9 aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine oranla otel doluluk oranında %1'lik bir artış olmasına karşın toplamda %4 daha az su kullanıldığını tespit etmişlerdir. Ayrıca elektrik enerjisiyle ilgili olarak misafir odaları ile misafir ve personel genel alanlarının tümündeki ışıklandırmanın led ampuller ile sağlandığını ve gün ışığı sensörü kullanıldığını ve bu uygulamanın işletmeye yıllık toplam elektrik kullanımında %18'lik bir tasarruf sağlandığını, led ampullere yapılan yatırımın 6 ayda geri döndüğünü tespit etmişlerdir. İşletmede doğalgaz tüketiminde, doğalgaz tesisatında kullanılan ve borularda bulunan dağınık karbon atomlarının toplanmasına dayanan bir miknatis sistemi kurulduğunu ve bu sayede bir önceki yılın aynı dönemine göre genel tüketimde %2, mutfak doğalgaz tüketiminde %7 tasarruf gerçekleştiğini ortaya koymuşlardır.

Yılmaz ve Yumuk (2013) Yeşil Yıldız sahibi otel işletmelerinin söz konusu uygulamaya dahil olma nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarında, otel işletmelerinin çevre sorunlarına çözüm üretebilmek adına uygulamaya dahil olduklarını; ancak uygulamanın yeterince kabul görmediğini düşündüklerini tespit etmişlerdir.

Chen ve Chen (2012) Tayvan'da otel yöneticileri ile Derinlemesine Görüşme tekniği kullanarak yaptıkları çalışmalarında, iki otelde yeşil yönetim uyguladıktan sonra işletme maliyetlerinin azaldığını tespit etmişlerdir. Otel yöneticileri ayrıca, yeşil yönetimle itibar ve marka etkileri gibi maddi olmayan varlıkları ve marka etkisini kazandıklarını belirtmişlerdir.

Zeyung (2016) çalışmasında, otel endüstrisinde sıcak su ve ısıtma sistemleri için kullanılan biyokütle RDF sisteminin, hava kirletici emisyonları ve işletme maliyetlerini düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır. Yine benzer şekilde, Kassinis ve Soteriou'nun (2003) çalışmalarında çıkan bulgular, çevreyle ilgili uygulamaların benimsenmesiyle birlikte performans kazanımları, maliyet azaltımı, kaynak tasarrufu, inovasyon fırsatları gibi avantajlar sağladığını ve bu sonuçların literatürle desteklendiğini ortaya koymaktadır. Rahman ve arkadaşlarının (2012) 166 Amerika otelini kapsayan çalışmaları, otel işletmelerinin yeşil uygulamalarının maliyetleri azalttığını ortaya koymaktadır. Otel yöneticilerinin yeşil uygulamaların maliyet avantajı yarattığını fark ettikten sonra bu uygulamaları günlük yönetim sürecine entegre etme kararı aldıklarını Gunarathne ve Lee (2015) çalışmalarında ortaya koymuştur.

Benzer sonuçlardan birisi de, Danny ve arkadaşlarının (2009) yaptıkları çalışmada çıkmıştır. Çalışmada tasarrufa yönelik çeşitli yeşil uygulama kapsamında aydınlatma sistemi kullanılmasının maliyet avantajı yarattığı ve farklı alanlarda da kullanılmasının öngörüldüğü belirtilmiştir.

Revilla ve arkadaşlarının (2001), Meksika'daki otel işletmelerinin uyguladıkları çevre programlarını keşfetmeye yönelik yaptıkları çalışmada, aydınlatmanın verimli kullanılması ve kazandaki dizel kullanımının ortadan kaldırılması gibi uygulamalardan bir otel yöneticisi dışında diğer otel yöneticileri fayda sağladıklarını belirtmişlerdir. Mesci (2014) yeşil yıldızlı bir otel işletmesinde yaptığı örnek olay çalışmasında, otel işletmesinin hem tasarruf sağlama hem de kaynakları daha verimli kullanma noktasında fayda sağladıklarını belirtmiştir.

The Fairmont Dallas Oteli, yalnızca misafir odalarına renkli cam taktırarak ve sıcaklık ayarını daha hassas yapabilmek için dijital termostat kullanarak yılda 50.000 dolar tasarruf etmektedir. Washington'da yer alan The Willard Intercontinental ise rüzgar enerjisine dayalı elektrik üretimi sayesinde yıllık %12 enerji tasarrufu sağlamaktadır. Çevre konusuna çok önem veren Willard Intercontinental tuvaletlerinde susuz pisuarlardan faydalanarak 2005 yılında 95.000 galon su tasarrufu sağlamıştır (Yenişehirlioğlu ve Şahin, <http://www.ekoyapidergisi.org>).

SONUÇ

Son yıllarda yaşanan iklim değışiklikleri, bilinçsiz tüketim, uygulanan yanlış çevre politikalarının sonucu olarak doğal çevrede tahribat meydana gelmektedir. Söz konusu tahribatın önlenmesinde daha doğrusu en aza indirgenmesinde bireylere, toplumsal ve siyasi karar mekanizmalarına ve işletmelere büyük görev düşmektedir. Bireysel olarak su, enerji gibi kaynakları kullanırken duruma sadece faturayı daha az ödemek olarak bakılmamalı, aynı zamanda geleceği düşünerek milli servetin korunması açısından da bu kaynaklar bilinçli tüketilmelidir. Toplumsal ve siyasi karar mekanizmalarının, doğal çevre üzerinde olumsuz etki yaratabilecek kararları almamaları gerekmektedir. Bu noktada işletmelere de büyük görev düşmektedir. İşletmelerin de çevre dostu uygulamalara imza atmaları gerekmektedir.

Doğal çevreyle sürekli etkileşim halinde olan turizm sektörü içerisinde önemli bir yere sahip olan konaklama işletmeleri de üzerlerine düşen görevleri yapmakta ve su ve enerji tasarrufu sağlayan, katı atıkları azaltan, geri dönüşüm ve yeniden kullanım programları uygulayan otellere yani yeşil otellere dönüşmektedirler.

Yeşil otelcilik uygulamaları otel işletmelerine çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Bunlar arasında, su ve enerji tasarrufu sağlayarak maliyetleri azaltması, çevreye zarar veren maddelerin tüketimini azaltması, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve geri dönüşümlü malzemelerin kullanımını teşvik etmesi, rekabet avantajı sağlaması, tanınırlığını artırması, toplumsal destek sağlaması, verimliliği artırması sayılabilmektedir. Çalışmada yeşil otellerin maliyet avantajına değinilmiş ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılarak konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalardan da görüldüğü üzere yeşil otelcilik uygulamaları sanılanın aksine maliyetleri artırmamakta aksine su, enerji tasarrufu sağlayarak maliyetleri azaltmakta, geri dönüşümden fayda sağlaması, farkındalık yaratması yoluyla müşteri sayısını artırması yoluyla da maddi ve manevi kazançlar da elde edilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKANDERE G., ZERENLER M. (2017), Yeşil Otellerde Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve İşletme Performansına Etkisi, *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 77- 98.
- ATAY L., DİLEK S. E. (2013), Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Ibis Otel Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 203- 219.
- AYDIN C., AYDIN C. (2016), Konaklama Sektöründe Enerji Kullanımı ve Sıfır Enerjili Binalar Kavramı, 8. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı*, 29- 30 Nisan, Avanos, Nevşehir, (ss. 1- 15).
- CHEN Y.C., CHEN Y.T. (2012), The Advantages of Green Management for Hotel Competitiveness in Taiwan: In the Viewpoint of Senior Hotel Managers, *Journal of Management and Sustainability*, 2(2), 211- 218.
- CÖMERT M., ÖZATA E. (2016), Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yeşil Yıldız Çevreye Duyarlılık Projesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 1169- 1178.
- DİLEK S. E., ATAY L. (2011), Sürdürülebilirlik ve Rekabet Avantajı Sağlamada Turizm İşletmelerinin Yeşil Ürün Uygulamaları, 12. *Ulusal Turizm Kongresi*, 30 Kasım- 4 Aralık, Akçakoca Düzce, (ss.17- 31).
- DİLEK S. E., ATAY L. (2012), Antalya'daki Beş Yıldızlı Otellerin Yeşil Otelcilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 13(2), 61-90.
- DOĞANCILİ SEZEN O., AKBULUT B. A. (2015), Yeşil Yıldız Çevre Etiketine Sahip Otellerin Web Sitelerinde Yeşil Pazarlamayı Kullanmalarına İlişkin İçerik Analizi, 16. *Ulusal Turizm Kongresi*, 12- 15 Kasım, Çanakkale, (ss. 402- 417).
- ENZ C. A., SİGUAW J. A. (1999), Best Hotel Environmental Practices, *Hospitality Administration and Management*, 40 (5), 72- 77.
- FİŞKİN R., ÇAKIR E., ÖZKAN E. D. (2016), Mavi Bayrak Uygulamasının Önemi, Ölçütleri Ve Ülkelere Göre Durum Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 224-247.
- GİRİTLİOĞLU İ., GÜZEL M. O. (2015), Otel İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulamaları: Gaziantep Ve Hataly Bölgesinde Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 889- 904.
- GUNARATHNE N., LEE K.H. (2015), Environmental Management Accounting (EMA) For Environmental Management And Organizational Change An Eco-Control Approach, *Journal of Accounting & Organizational Change*, 11(3), 362- 383.
- GÜLER O., TUFAN E. (2013), Sürdürülebilir Bir Yatırım Örneği Olarak Yeşil Otelcilik, Editörler, Tekeltürk, A.Ş. ve Boz, M, *Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler*, Ankara: Detay Yayıncılık, (1- 26).
- GÜNEŞ G. (2011), Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13(20), 45-51.
- KASSINIS G. I., SOTERIOU A. C. (2003), Greening The Service Profit Chain: The Impact Of Environmental Management Practices, *Production And Operations Management*, 12(3), 386- 403.
- KIZILIRMAK İ. (2011), Dünyada Ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı Ve Önemi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-12.
- KORKMAZ H., ATAY L. (2016), Otel İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamalarının Rekabet Avantajına ve İşletme Performansına Etkisi, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 151- 175.
- KUTLUAY TUTAR F. (2015), Yeşil Ekonomi, Yeşil Turizm: Türkiye'de Turizm Sektöründe Yeni Trend Yeşillenen Oteller Projesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, Sayı 13, 328-352.
- Lİ D. H. W., MAK A. H. L., CHAN W. W. H., CHENG C. C. K. (2009), Predicting Energy Saving and Life-Cycle Cost Analysis for Lighting and Daylighting Schemes, *International Journal of Green Energy*, No 6, 359- 370.

- MENSAH I. (2004), Environmental Management Practices in US Hotels, *Hotel Online Special Report*, May, http://www.hotel-online.com/News/PR2004_2nd/May04_EnvironmentalPractices.html, 03.02.2018.
- MESCİ Z. (2014), Otellerin Çevreci Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Yeşil Yıldızlı Bir Otel İşletmesinde Örnek olay Çalışması, *Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 90- 102.
- POLONSKY M. J. (1994), An Introduction To Green Marketing, *Electronic Green Journal*, 1(2), 1- 10.
- RAHMAN I., REYNOLDS D., SVARENA S. (2012), How “green” are North American hotels? An exploration of low-cost adoption practices, *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 720-727.
- REVILLA G., DODD T. H., HOOVER L. C. (2001), Environmental Tactics Used by Hotel Companies in Mexico, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 1(3-4), 111-127.
- SATAR İ., GÜNEŞ G. (2017), Turizm Sertifikasyonu: Ankara Radisson Blu Otel’de Örnek Uygulama, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 28- 46.
- SERT A. N. (2017), Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Doğa Residence Otel Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-20.
- SEYHAN G., YILMAZ B. S. (2010), Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-74.
- WALSH P. R., DODDS R. (2017), Measuring the Choice of Environmental Sustainability Strategies in Creating a Competitive Advantage, *Business Strategy and the Environment*, Issue 26, 672-687.
- WANG Z. (2016), Discussion Tourism Industry on Energy of Green Tourism and Green Hotel, *MATEC Web of Conferences*, 67, 1- 9.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, E. ve ŞAHİN S. (<http://www.ekoyapidergisi.org/648-konaklama-isletmelerinde-yesil-enerji-uygulamalari.html>, 06.02.2018)
- YILMAZ B. S., YUMUK Y. (2013), Türk Turizm Pazarında Çevreye Duyarlı Bir Eğilim: “Yeşil Yıldız” Uygulaması Ve “Yeşil Yıldız” Sahibi Otel İşletmeleri Üzerine Bir Değerlendirme, *14. Ulusal turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 5- 8 Aralık, Kayseri, (ss. 1289- 1300).
- YILMAZ ÖZDEMİR G., ÖZOK O., ERDEM B. (2016), Konaklama İşletmelerinde Çevre Dostu Uygulamalar: Bodrum Örneği, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 180-197.
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11585/ulkemizde-yillara-gore-mavi-bayrak-sayilari.html>, 15.02.2018.
- <http://tuyup.turizm.gov.tr/Yayinlar/Ye%C5%9Fil%20Y%C4%B1ld%20Bilgi%20Bro%C5%9F%C3%BCr%C3%BC.pdf>, 01.02.2017.
- <http://www.yesillenenoteller.com/>, 15.02.2018.
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11570/mavi-bayrak-hakkinda-genel-bilgiler.html>, 15.02.2018.
- TOBB Türkiye Turizm Sektör Meclisi Turizm Raporu, [https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20TUR%C4%B0ZM%20SEKT%C3%96R%20MECL%C4%BOS%C4%B0%20TUR%C4%B0ZM%20RAPORU%202016%20\(TOBB&T%C3%9CROFED\).pdf](https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20TUR%C4%B0ZM%20SEKT%C3%96R%20MECL%C4%BOS%C4%B0%20TUR%C4%B0ZM%20RAPORU%202016%20(TOBB&T%C3%9CROFED).pdf), 01.02.2017.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Turizm İşletmesi Ve Turizm Yatırımı Belgesi Başvuru Kılavuzu, (<http://www.ktyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/641,kilavuzpdf.pdf?0>, 01.02.2018).

